

Makale Türü / Article Type: Araştırma / Research

SERBEST TİCARET ANLAŞMALARININ TÜRKİYE’NİN SEKTÖREL İHRACATINA ETKİSİ: ÇEKİM MODELİ*

Melisa BOLAT¹

Fatih KAPLAN²

Özet

Serbest Ticaret Anlaşması (STA), iki ya da daha fazla ülke arasında ticaret engellerinin ortadan kaldırılarak taraflar arasında bir serbest ticaret alanı oluşturulmasını sağlayan kısmi ekonomik entegrasyon olarak tanımlanmaktadır. 2021 yılı itibarıyla toplam 38 STA imzalayan Türkiye’de hâlihazırda yürürlükte bulunan 22 STA bulunmaktadır. Bu çalışmada, çekim (Gravity) modeli kullanılarak Türkiye’nin STA imzaladığı ülkelere olan sektörel ihracatı incelenmektedir. 20 ülkenin 2010-2019 dönemini kapsayan yıllık verilerinin kullanıldığı modelde, Türkiye’nin sektörel ihracatı bağımlı değişken, ülkelerin gayrisafi yurt içi hasılası (GSYİH), başkentleri arasındaki mesafe ve kukla değişken olan ortak alfabe ise bağımsız değişken olarak yer almaktadır. PPML yönteminin kullanıldığı analiz sonucuna göre, ihracat partneri ülkelerin GSYİH’leri ile Türkiye’nin sektörel ihracatı arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki, mesafe değişkeni ile sektörel ihracat arasında negatif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bununla birlikte, Türkiye’nin GSYİH’si ile sektörel ihracatı arasında ilişkinin olmadığı ve modelde kukla değişken olarak yer alan ortak alfabenin ise sektörel ihracat üzerinde negatif etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bu sonuçlara göre, Türkiye’nin sektörel ihracatında çekim modelinin geçerli olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Serbest ticaret anlaşmaları, sektörel ihracat, çekim modeli, panel veri, Türkiye

Free Trade Agreements' The Effect Of Turkey's Sectoral Exports: The Gravity Model

Abstract

Free Trade Agreement (FTA) is defined as partial economic integration that enables the creation of a free trade area between the parties by removing trade barriers between two or more countries. It has been signed total 38 FTA as of 2021 in Turkey, it is already in force 22 Free Trade Agreement. In this study, Turkey's sectoral exports to countries with which it has signed a FTA is analyzed by using the Gravity model. In the model where annual data covering the period 2010-2019 of 20 countries are used, Turkey's sectoral export is independent variable, countries' GDP, distances between countries' capitals and common alphabet dummy variable is dependent variables. As a results of analysis used PPML method, a positive and significant relationship between Turkey's sectoral export with export partners countries' GDPs, a negative and significant relationship was found between sectoral export with distance variable. However, Turkey's GDP is not relationship with the sectoral export and the common alphabet, which is taken part to the model as a dummy variable was determined that affect in a negative and significant to sectoral exports. According to obtained these results, it has been understood that the Gravity model is valid in Turkey's sectoral exports.

Keywords: Free trade agreements, sectoral export, gravity model, panel data, Turkey

* Serbest Ticaret Anlaşmalarının Türkiye’nin Sektörel İhracatına Etkisi: Çekim Modeli başlıklı çalışma 4. Uluslararası Akdeniz Sempozyumu’nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

¹ Doktora Öğrencisi, Tarsus Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası Ticaret ve Lojistik ABD, email: melisa_bolat@tarsus.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0552-253X

² Doç. Dr., Tarsus Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, e-mail: fkaplan@tarsus.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7417-1126

GİRİŞ

Ülkeler arası etkileşimin ve ekonomik ilişkilerde karşılıklı bağımlılığın artması ile entegrasyon sürecine girilmesi küreselleşme olarak adlandırılmaktadır (Aslan, 2013: 7). 1914-1945 yılları arasında ülke ekonomilerinde hâkim olan ulusçuluk politikaları, 1945 yılından sonra yerini ekonomik küreselleşme politikalarına bırakmıştır (Kıvılcım, 2013: 222). Küreselleşme ile birlikte bir yandan çok uluslu şirketler sayesinde üretim faaliyetleri dünya geneline yayılırken bir yandan da dünya ticaretini ve mali sistemini serbestleştirmek amacıyla uluslararası kuruluşlar oluşturulmuştur. Dünya ekonomisinde küreselleşme eğilimleri devam ederken 1980'lerin sonundan itibaren bölgeselleşme de dünya ekonomisini etkilemeye başlamıştır (Bayraktutan, 2005: 643). Bölgeselleşme temel olarak coğrafi anlamda tercihli ticaret anlaşmalarını ifade ederken tercihli ticaret anlaşmaları; serbest ticaret anlaşmaları, gümrük birliği ve ortak pazar kavramlarını içermektedir (Özer, 2013: 30).

Uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi yönündeki çabalar, ulusüstü organizasyonlar tarafından gerçekleştirilen küresel çabalar* ve bir veya birkaç ülke tarafından oluşturulan bölgesel çabalar** olarak ikiye ayrılmaktadır (Ateş ve Seymen, 2019: 256). Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) düzenlemelerinin modern dış ticaretin ihtiyaçlarını karşılayamaması ve çok taraflı ticaret düzeninin yeni pazar açılımları konusunda yetersiz kalması, ülkeleri ikili ve bölgesel ticaret anlaşmaları yapmaya yönlendirmiştir (Ticaret Bakanlığı, 2021). Bölgesel entegrasyonlar içerisinde yer alan Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA), iki ya da daha fazla ülke arasındaki ticareti kısıtlayan tarife ve tarife dışı engellerin kaldırılarak, taraflar arasında bir serbest ticaret alanı oluşturulmasını sağlayan, ancak taraf ülkelerin üçüncü ülkeler ile ticaretlerinde mevcut ulusal düzenlemelerini sürdürmesine izin veren anlaşmalar olarak tanımlanmaktadır (Pınar vd., 2013: 3).

Ülkeler hem dış ticaret hacimlerini arttırmak hem de ekonomik büyümelerine katkı sağlamak için STA imzalamaktadırlar. Türkiye ise hem ürünlerini satacak yeni pazarlar bulmak ve dış ticarete ülke çeşitlendirmesine gitmek amacıyla hem de Avrupa Birliği (AB)'nin Gümrük Birliği anlaşmasına dâhil olması nedeniyle STA akdetmektedir. 2021 yılı Ocak ayı itibari ile farklı ülkeler ile 38 STA imzalayan Türkiye, bu anlaşmaların 11'ini Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin AB üyelikleri nedeniyle feshetmiştir³. Türkiye'nin müzakere süreci tamamlanan 3, müzakere süreci devam eden 16 ve girişimde bulunun 9 STA'sı mevcut olup 22 STA hâlihazırda yürürlüktedir (Ticaret Bakanlığı, 2021). 2019 yılı dış ticaret verileri dikkate alındığında Türkiye ihracatının yüzde 11,16'sını, ithalatının ise yüzde 8,58'ini STA imzaladığı ülkelerle yapmaktadır. Türkiye, STA imzaladığı İzlanda, Norveç, İsviçre, Malezya ve Güney Kore hariç diğer tüm ülkelerle olan ikili ticarete dış ticaret fazlası vermektedir. Bu nedenle Türkiye'nin STA imzaladığı ülkelerle ihracatını artırabilmesi adına ihracatı etkileyen faktörlerin belirlenmesi önem arz etmektedir.

*Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması

** Tercihli Ticaret Anlaşması, Serbest Ticaret Bölgesi, Ortak Pazar vb.

³ Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmasıyla bu ülkeyle de anlaşma imzalanmış ve bu anlaşma 1 Ocak 2021'de yürürlüğe girmiş. STA ülkelerine Ek 1'de yer verilmiştir.

Literatürdeki çalışmalarda, Türkiye'nin STA imzaladığı ülkeler ile Türkiye'nin dış ticareti arasındaki ilişki farklı yönlerden ele alınmaktadır. Bununla birlikte, STA imzalanan ülkelerin Türkiye'nin sektörel ihracatı üzerindeki etkisine yönelik yapılan kısıtlı sayıda çalışmanın olduğu ve bu çalışmalarda sektörel ihracatı etkileyen faktörler üzerinde durulmadığı görülmektedir. Bu çalışmada, Türkiye'nin STA imzaladığı ülkelerle sektörel ihracatı çekim modeli çerçevesinde incelenmektedir. Çalışma, bu yönüyle literatürdeki diğer çalışmalardan farklılaşmaktadır ve bu durum çalışmanın temel motivasyonunu oluşturmaktadır.

Üç bölümden oluşan bu çalışmanın giriş bölümünde, STA hakkında genel bilgilere yer verildikten sonra birinci bölümde konu hakkında daha önce yapılan çalışmaların yer aldığı literatür özetine yer verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde analizde kullanılan veri seti, model ve yöntemler hakkında bilgiler verilmiş ve analiz sonuçları tablolar halinde sunulmuştur. Çalışma, sonuç ve değerlendirme ile sonlandırılmıştır.

1. LİTERATÜR ÖZETİ

Çalışmanın amacına uygun olarak literatür taraması iki gruba ayrılmıştır. Birinci grup Türkiye üzerine yapılan çalışmaları, ikinci grup ise diğer ülkeler üzerine yapılan çalışmaları kapsamaktadır.

Türkiye'nin imzaladığı STA'lar üzerine yapılan çalışmalardan, Özkaya (2011) ikili anlaşmaların Türkiye'nin ihracatı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olmadığını belirtirken Türkcan ve Pişkin (2014) STA'ların Türkiye'nin yaygın ve yoğun ticareti üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkisinin olduğunu vurgulamıştır. Eren (2013) ve Doğan ve Uzun (2014) çalışmalarında Türkiye'nin STA imzaladığı ülkelere olan ihracatındaki artış oranının, toplam ihracat artışı oranından yüksek olduğu sonucuna ulaşımlardır. Koçtürk ve Kocaefe (2014) STA imzalanan ülkelere olan ticaretin Türkiye'nin lehine olduğunu ileri sürmüştür. Küçüksakarya (2016) STA'ların birçoğunun Türkiye'nin dış ticaretini arttırıcı yönde etkisinin olmadığını, Demiroğlu (2019) ise bazı STA'ların Türkiye'nin ihracatı üzerinde güçlü ve pozitif bir etkisi olduğunu, diğerlerinin hiçbir etkisinin olmadığını veya olumsuz etkisi olduğunu belirtmiştir. Tür (2016) STA'ların Türkiye'nin tarımsal dış ticaret hacmine olumlu yönde katkısı olduğunu ifade etmiştir. Yanık (2017), STA imzalanan Avrupa Serbest Ticaret Birliği (European Free Trade Association [EFTA]) ülkelerinden İsviçre ile yapılan ihracat ve ithalat büyüklüğünün diğer ülkelere kıyasla daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Kalaycı (2017) STA imzalanan ülkelerle yapılan dış ticarete, Türkiye'nin sektör bazında üstünlüğünün sektörlere göre değişiklik gösterdiğini belirtmiştir. Bozkurt (2017) Türkiye'nin Ürdün ile olan STA'sının anlaşmaya taraf ülkelerin pazar payını arttırdığını tespit etmiştir. Ateş ve Seymen (2019) ve İnceacar ve Konu (2018) STA'ların taraf ülkelerle ticaret hacmini arttırdığı sonucuna ulaşımlardır. Yılmaz (2020), Türkiye'nin STA kapsamındaki ticaretinin yeterli düzeyde olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Diğer ülkeler üzerine yapılan çalışmalardan, Levy (1997) farklılaştırılmış ürünlere sahip bir modelde, ikili serbest ticaretin çok taraflı serbest ticaret desteğini zayıflatabileceğini belirtmiştir. Baier

ve Bergstrand (2009), STA'ların bazı yıllarda ticaret üzerinde büyük ve anlamlı etkisinin olduğunu, bazı yıllarda ise ticaret üzerinde olumsuz etkisi olduğunu vurgulamıştır. Baldwin ve Jaimovich (2012) STA imzalayan ülkelerin karşılıklı bağımlılığının pozitif ve anlamlı olduğunu, mesafe, GSYİH değişkenlerinin negatif ve anlamlı olduğunu gözlemlemiştir. Anderson ve Yotov (2015) STA'ların etkilerinin sekiz sektörden yedisinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

2. VERİ SETİ, MODEL, YÖNTEM VE ANALİZ SONUÇLARI

Bu çalışmanın amacı, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'nin Standart Uluslararası Ticaret Sınıflaması (SITC) Rev 4 Dijit 1 sınıflandırmasına göre Türkiye'nin STA imzaladığı ülkelere sektörel ihracatını çekim modelinde incelemektir⁴. Bu amaç doğrultusunda, Türkiye'nin STA imzaladığı ülkelere sektörel ihracatını etkileyen temel faktörler analiz edilmektedir.

2.1. Veri Seti ve Model

Çalışmada Türkiye'nin sektörel ihracatı, Türkiye'nin GSYİH'si, ihracat yapılan ülkelerin GSYİH'si, ihracat yapılan ülkelerin Türkiye'ye olan uzaklık verileri ve ortak alfabe kukla değişkeni kullanılmıştır. Söz konusu veriler 2010-2019 dönemine ait yıllık serilerdir.

Çalışmada, Türkiye'ye ve ihracat partneri ülkelere ait GSYİH verileri Dünya Bankası (2020) veri tabanından, Türkiye'nin sektörel ihracatı TÜİK (2020) veri tabanından elde edilmiştir. Türkiye'nin ihracat yaptığı ülkelerin başkentleri arasındaki uzaklık verisine ise “distancefromto.net” internet sayfasından ulaşılmıştır.

Analizde kullanılan değişkenlerin kısaltmaları, tanımlamaları ve elde edildikleri veri kaynaklarına ilişkin bilgilere Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1. Analizde Kullanılan Değişkenler, Tanımları ve Veri Seti Kaynağı

Değişkenler	Değişkenlerin Tanımı	Kaynak
EXPO	Türkiye'nin sektörel ihracatı	TÜİK
GSYİHTR	Türkiye'nin GSYİH'si	Dünya Bankası
GSYİH	Türkiye'nin dış ticaret yaptığı ülkelerin GSYİH'si	Dünya Bankası
DİST	Türkiye'nin başkenti ile dış ticaret yaptığı ülkelerin başkenti arasındaki uzaklık	Distancefromto.net internet sayfası
ALF	Latin alfabesi kullanan/kullanmayan ülkeler	Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Sektörel ihracatı etkileyen faktörler için temel model “Model 1” şeklinde oluşturulmuştur.

$$EXPO_{it} = \frac{(GSYİH_{it}) * (GSYİHTR_{it})}{DİST_{it}} ALF \quad (1)$$

Model (1)'de $EXPO_{it}$ Türkiye'nin STA imzaladığı ülkelere olan sektörel ihracatını, $GSYİH_{it}$ ihracat yapılan ülkelerin GSYİH'sini, $GSYİHTR_{it}$ Türkiye'nin GSYİH'sini, $DİST_{it}$ ülkelerin

⁴ Analizde kullanılan ülkelere Ek 2'de tabloda yer verilmiştir.

başkentleri arasındaki mesafeyi, ALF ortak alfabeyi ifade etmektedir. Analizde incelenen sektörler, TÜİK'in SITC Rev 4 sınıflandırmasının Dijit 1 grubuna ait verilerden elde edilmiştir.

2.2. Yöntem ve Analiz Sonuçları

Dış ticaret modelleri, çekim modeli ile son derece iyi tanımlanabilmektedir. Model, iki ülke arasındaki ikili ticaretin, ülkelerin GSYİH'si ile doğru orantılı olduğunu ve başkentler arasındaki mesafeyle negatif olarak ilişkili olduğunu göstermektedir (Martinez-Zarzoso, 2011: 311). Ampirik uygulamalarda en yaygın yöntem, çarpımsal modeli doğal logaritmaları alınarak dönüştürmek ve elde edilen doğrusal modeli En Küçük Kareler tahmincisi (OLS) kullanarak tahmin etmektir. OLS yönteminin kullanılmasından dolayı model tahmininde hata varyansının sabit olduğu varsayılmaktadır (Kaplan, 2016: 79). Silva ve Tenreyro (2006), Monte Carlo denemeleriyle logaritmaları alınarak doğrusal hale getirilen verilerin analizlerinde hata terimi varyansının sabitlik varsayımını sağlamadığını tespit etmiştir. OLS tahmincisi ve grup içi tahmincisinde bağımlı değişken sıfır değerini aldığı anda sıfırın logaritması tanımlı olmadığından modelden dışlandığı da görülmektedir (Gül ve Yerdelen, 2019: 53). Hata terimi varyansının sabit olmaması durumunda, doğrusallaştırılmış modeller kullanılarak elde edilen tahminler sapmalı olmaktadır (Silva ve Tenreyro, 2006: 641). Silva ve Tenreyro (2006), bu tür durumlarda sağlam-sapmasız tahminler yapmak için Poisson Pseudo Maksimum Olabilirlik (PPML) tahmincisini önermiştir. PPML tahmin yöntemi, heteroskedastisitenin varlığında tutarlıdır ve bağımlı değişken sıfır değerini aldığı anda sapmasız tahminler yapabilmektedir. Çalışmada kullanılan değişkenlerin logaritmaları alındığı için ve bağımlı değişkenin bazı yıllarda sıfır olması nedeniyle PPML tahmincisi kullanılmıştır.

Tablo 2. PPML Tahmincisi Analiz Sonuçları

Sektör	C	GSYİH	GSYİHTR	DİST	ALF
Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri	1.61	0.04*	0.03	-0.09*	-0.05*
İçki ve Tütün	2.22	0.05*	-0.02	-0.05*	-0.12*
Akaryakıt Hariç Yenilmeyen Hammaddeler	2.65	0.03*	-0.01	-0.04*	-0.11*
Mineral Yakıtlar, Yağlar ve Alkali Ürünler	0.03	0.05*	0.06	-0.04*	-0.10*
Hayvansal, Bitkisel Katı ve Sıvı Yağlar, Mumlar	4.72	0.10*	-0.14	-0.10*	-0.15*
Başka Yerde Belirtilmeyen Kimya Sanayi ve Buna Bağlı Sanayi Ürünleri	3.22	0.02*	-0.06	-0.05*	-0.06*
Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar	4.57	0.02*	-0.06	-0.05*	-0.06*
Makinalar ve Ulaştırma Araçları	3.08	0.03*	-0.02	-0.05*	-0.02*
Çeşitli Mamul Eşya	3.74	0.03*	-0.03	-0.08*	-0.02*
SITC'de Sınıflandırılmamış Eşyalar	-4.24	0.14*	0.16	-0.14*	-0.11*

* İstatistiki olarak % 1 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.

Yapılan PPML analizi sonucunda, Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri sektör ihracatı, İçki ve Tütün sektör ihracatı, Akaryakıt Hariç Yenilmeyen Hammaddeler sektör ihracatı, Mineral Yakıtlar Yağlar ve Alkali Ürünler sektör ihracatı, Hayvansal Bitkisel Katı ve Sıvı Yağlar sektör ihracatı, Başka Yerde Belirtilmeyen Kimya Sanayi ve Buna Bağlı Sanayi Ürünleri sektör ihracatı, Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar sektör ihracatı, Makinalar ve Ulaştırma Araçları sektör ihracatı, Çeşitli Mamul Eşya sektör ihracatı ve SITC'de Sınıflandırılmamış Eşyalar sektör ihracatı ihracat partneri

ülkenin GSYİH değişkeninden pozitif, ülkelerin başkentleri arasındaki uzaklık ve ortak alfabe değişkenlerinden negatif yönde etkilenmektedir. Türkiye'nin GSYİH değişkeni STA imzalanan ülkelere yapılan sektörel ihracat ile ilişkisizdir⁵. Türkiye'nin GSYİH ve sektörel ihracat değişkenlerinin ilişkisizlik durumunun, ekonomik büyümenin bu sektörlerde kapasite artışı sağlasa bile bu artışın ihracata yansımamasından kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir. Ülkelerin başkentleri arasındaki uzaklık değişkeninin ise taşıma maliyetlerinden dolayı ihracat ile negatif ilişkili olduğu tahmin edilmektedir. Latin alfabesi kukla değişkeni modele gözlem değişkeni olarak eklenmiştir. Ortak alfabe kullanan ülkeler ile imzalanan STA'ların ihracatı negatif yönde etkilemesi, beklenilmeyen bir sonuçtur. Bu sonucun elde edilmesinin, regresyon ölçüm yönteminden kaynaklandığı düşünülmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışmada, Türkiye'nin sektörel ihracatını etkileyen ve çalışmalarda sıkça yer verilen faktörlerin etkisi analiz edilmiştir. PPML analizi sonucuna göre, Türkiye'nin STA imzaladığı ülkelerin GSYİH'si, tüm sektörlerde Türkiye'nin ihracatını pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı olarak etkilemektedir. Türkiye'nin GSYİH'si, tüm sektörlerde istatistiksel olarak anlamsızdır. Türkiye'nin STA imzaladığı ülkeler arası mesafe sektörel ihracatı negatif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı şekilde etkilemektedir. Ortak alfabe kukla değişkeni ise tüm sektörlerde Türkiye'nin sektörel ihracatını negatif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı şekilde etkilemektedir. Elde edilen sonuçlara göre, Türkiye'nin özellikle yakın coğrafyasında ekonomik olarak gelişme potansiyeline sahip ülkelerle STA imzalamasının önem arz ettiği ortaya çıkmıştır.

Gelecek çalışmalarda, Türkiye'nin, AB'nin STA imzaladığı ülkelerle yapılan dış ticaretinin araştırılması tavsiye edilmektedir. Çünkü Gümrük Birliği Anlaşması'ndan dolayı Türkiye, AB'nin STA imzaladığı ortaklarına uyguladığı tüm yükümlülükleri üstlenmek ve uygulamakla mükelleftir. AB'nin STA imzaladığı ortakları ise Türkiye anlaşmanın bir tarafı olmadığı için Türk menşeli ürünlere gümrük vergilerini indirmeme hakkına sahiptirler. Bu durum, Türkiye'nin kendi çıkarlarını koruyamamasına neden olabileceğinden söz konusu konunun araştırılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Anderson, J.E. ve Yotov, Y.V. (2015). Terms of trade and global efficiency effects of free trade agreements. 1990–2002. *Journal of International Economics*, 1-20.
- Aslan, N. (2013). Ekonomik küreselleşme: tarihi, boyutlar ve sonuçları. O. Küçükahmetoğlu, H. Çeştepe ve Ş. Tüylüoğlu (Ed.) *Ekonomik Entegrasyon Küresel ve Bölgesel Yaklaşım* içinde (ss. 7-28). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Ateş, E. ve Seymen, A.D. (2019). Türkiye'nin imzaladığı serbest ticaret anlaşmaları: iki yanlı-sektörel bir analiz ve dış ticaret politikası açısından bir değerlendirme. *Sosyoekonomi*, 27(42), 255-282.

⁵ PPML tahmincisi özet sonuçlarına Ek 3'de tabloda yer verilmiştir.

- Baier, S. L. ve Bergstrand J.H. (2009). Estimating the effects of free trade agreements on international trade flows using matching econometrics. *Journal of International Economics*, 77 (1) 63–76.
- Baldwin, R. ve Jamovich, D. (2012). Are free trade agreements contagious? *Journal of International Economics*, 88 (1), 1–16.
- Bayraktutan, Y. (2005). Coğrafi unsurlar ışığında küreselleşme, bölgeselleşme ve Orta Asya. *Journal of Social Policy Conferences*, 0 (49).
- Bozkurt, O. (2017). Vaka çalışması: Türkiye-Ürdün serbest ticaret anlaşması ve ikili ticarete etkileri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (31), 613-630.
- Demiroğlu, Ö. (2019). *Serbest ticaret anlaşmalarının dış ticarete etkisi: Türkiye için karşılaştırmalı bir analiz*. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi. Yayınlanmış Doktora Tezi, 1-309.
- Doğan, A. ve Uzun, A. (2014). Serbest ticaret anlaşmalarının Türkiye'nin dış ticaretine etkileri. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 15 (1), 325-344.
- Eren, M. T. (2013). Türkiye'nin serbest ticaret anlaşmalarının dış ticaretine etkileri ve sorunlar. *Maliye Finans Yazıları*, 98.
- Gül, H. ve Yerdelen Tatoğlu, F. (2019). Turizm talebinin panel çekim modeli ile analizi. *Turizm Akademik Dergisi*, 6 (1), 49-60.
- İnceacar, T. ve Koç Konu, A. (2018, Eylül). Türkiye'nin dış ticareti üzerinde serbest ticaret anlaşmalarının etkileri [Tam metin bildirisi]. A. Karakaş ve C. İyem (Ed.), *IV. Uluslararası Kafkasya-Orta Asya Dış Ticaret ve Lojistik Kongresi* içinde (ss. 1060-1072). Aydın.
- Kalaycı, C. (2017). Serbest ticaret anlaşmalarının Türkiye'nin dış ticaretine etkileri: Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler endeksi uygulaması. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 3 (2), 133-147.
- Kaplan, F. (2016). Türkiye'nin meyve ve sebze ihracatı: bir çekim modeli uygulaması. *Journal of Yasar University*, 11 (42), 77-83.
- Kıvılcım, F. (2013). Küreselleşme kavramı ve küreselleşme sürecinin gelişmekte olan ülke Türkiye açısından değerlendirilmesi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5 (1), 219-230.
- Koçtürk, M. O. ve Kocaefe, A. (2014). Serbest ticaret anlaşmalarının Türk dış ticareti üzerine etkileri. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 20(2), 65-77.
- Küçükşakarya, S. (2016). Türkiye'nin serbest ticaret anlaşmaları kapsamında endüstri-içi ticareti üzerine bir inceleme. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8 (2), 27-41.
- Levy, I. P. (1997). A Political-economic analysis of free-trade agreements, *The American Economic Review*, 87(4), 506- 519.
- Martínez-Zarzoso, I. (2011). The log of gravity revisited. *Applied Economics*, 45(3), 311-327, DOI: 10.1080/00036846.2011.599786
- Özer, Y. (2013). Dünya ekonomisinde bölgeselleşme hareketleri. O. Küçükahmetoğlu, H. Çeştepe ve Ş. Tüylüoğlu (Ed.) *Ekonomik Entegrasyon Küresel ve Bölgesel Yaklaşım* içinde (ss 29-54). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Özkaya, H. (2011). İkili ve çok taraflı anlaşmaların Türkiye'nin ihracatı üzerine etkisi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 12 (2) 2011, 279-288.
- Pınar, Ö., Boran Ş. ve Sevilmiş G. (2013). Küreselleşme sürecinde yükselen aktör: serbest ticaret anlaşmaları ve Türkiye. *AR&GE Bülten*.
- Silva, L. M. C. S. ve Tenreyro S. (2006). The log of gravity. *The Review of Economics and Statistics*, 88(4), 641-658.
- Tür, İ. (2016). *Serbest ticaret anlaşmalarının Türkiye'nin ticaret hacmi üzerine etkileri: tarım sektörü örneği*. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 1-130.
- Türkcan, K. ve Pişkin, E. (2014). Ticaret anlaşmalarının Türkiye'nin ihracat dinamiğine etkisi: yaygın ve yoğun ticaret. Discussion Paper, No. 2014/10.
- Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı. (2021). *Serbest ticaret anlaşmaları*. <https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/serbest-ticaret-anlasmalari/> adresinden erişildi. Erişim Tarihi: 20.01.2021

Türkiye İstatistik Kurumu. (2020). *Dış ticaret istatistikleri*. <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul> adresinden erişildi. Erişim Tarihi: 08.05.2020

Yanık, E. (2017). *Türkiye'nin EFTA ülkeleri ile arasında imzaladığı serbest ticaret anlaşmasının dış ticaret hacmine etkisi*. İstanbul: Okan Üniversitesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1-103.

Yılmaz, D. (2020). Bölgesel ticaret anlaşmaları (BTA)'nın gelişimi ve derin ticaret anlaşmaları: Türkiye'nin serbest ticaret anlaşmaları (STA) açısından bir analiz. *Tesam Akademi Dergisi*, 7(1), 39-64

World Bank. (2020). *Gdp (current \$)*. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD> adresinden erişildi. Erişim Tarihi: 15.05.2020

EKLER

EK 1. STA Anlaşmaları

YÜRÜRLÜKTE BULUNANLAR	MÜZAKERELERİ TAMAMLANANLAR	MÜZAKERELERİ DEVAM EDENLER	GİRİŞİMDE BULUNULANLAR
EFTA* (1992)	Lübnan	Aktif Müzakereler	Vietnam
İsrail (1997)	Katar	Diğer Müzakereler	Hindistan
Makedonya (2000)	Sudan	Japonya	Orta Amerika Ülkeleri
Bosna Hersek* (2003)		Tayland	ABD
Tunus (2005)		Endonezya	Kanada
Filistin (2005)		Ukrayna	Cezayir
Fas (2006)			Güney Afrika Cumhuriyeti
Mısır (2017)			Afrika Karayip Pasifik Ülkeleri
Arnavutluk (2008)			Libya
Gürcistan* (2008)	* Revizyon sürecinde		
Sırbistan* (2010)			
Karadağ* (2010)			
Şili (2011)			
Morityus (2013)			
Güney Kore (2013)			
Malezya* (2015)			
Moldova* (2016)			
Faroe Adaları (2017)			
Singapur (2017)			
Kosova (2019)			
Venezuela (2020)			
Birleşik Krallık (2021)			

Kaynak: Ticaret Bakanlığı. <https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/serbest-ticaret-anlasm4alari/>

EK 2. Analizde Kullanılan Ülkeler

ANALİZDE KULLANILAN ÜLKELER	
1. Tunus	11. Malezya
2. Kosova	12. Mısır
3. Arnavutluk	13. Moldova
4. Bosna Hersek	14. Morityus
5. Fas	15. Sırbistan
6. Güney Kore	16. Singapur
7. Gürcistan	17. Şili
8. İsrail	18. İzlanda
9. Karadağ	19. Norveç
10. Makedonya	20. İsviçre

EK 3. PPML Tahmincisi Özet Sonuçları

Bağımlı Değişkenler	Bağımsız Değişkenler			
	GSYİH	GSYİHTR	DİST	ALF
Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri	+	Anlamsız	-	-
İçki ve Tütün	+	Anlamsız	-	-
Akaryakıt Hariç Yenilmeyen Hammaddeler	+	Anlamsız	-	-
Mineral Yakıtlar, Yağlar ve Alkali Ürünler	+	Anlamsız	-	-
Hayvansal, Bitkisel Katı ve Sıvı Yağlar, Mumlar	+	Anlamsız	-	-
Başka Yerde Belirtilmeyen Kimya Sanayi ve Buna Bağlı Sanayi Ürünleri	+	Anlamsız	-	-
Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar	+	Anlamsız	-	-
Makinalar ve Ulaştırma Araçları	+	Anlamsız	-	-
Çeşitli Mamul Eşya	+	Anlamsız	-	-
SITC'da Sınıflandırılmamış Eşyalar	+	Anlamsız	-	-

* Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.